

services. The result of transborder cooperation in the field of education is improving of the quality and competitiveness of educational services according to European requirements. The directions of development of the educational market in the conditions of transborder cooperation are enhancing institutional capacity of the public servants, strengthening the role of civil society, decentralization and regionalization of education, using the resources of international technical assistance and international experience, development of infrastructure of education, introduction of new technologies. The development of the education market is a priority of state and regional policy, which is able to increase the level of social and economic development of the region and has an important role in the European integration of Ukraine.

Key words: educational service, educational market, transborder cooperation.

УДК332.12

Олег Уніга – аспірант кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки

Концептуально-теоретичні засади регулювання ринку праці прикордонного регіону

У статті розкрито сутність регіонального ринку праці прикордонного регіону, розроблено стратегічні напрями та завдання регулювання ринку праці прикордонного регіону. Обґрунтовано необхідність трансформації системи регулювання ринку праці в Україні з орієнтиром на формування інституціолізованого регульованого ринку праці.

Ключові слова: ринок праці, регіональний ринок праці, прикордонний регіон, регулювання ринку праці, економічно активне населення.

Постановка наукової проблеми та її значення. Прикордонне положення регіону має низку позитивних і негативних моментів, що впливають на розвиток ринку праці. З одного боку, сусідство з регіонами розвинутих країн виступає важливим чинником активізації розвитку регіонального ринку праці; з іншого – для більшості прикордонних територій України в умовах сьогодення характерні системні проблеми, що безпосередньо пов'язані з функціонуванням ринку праці та зумовлені низькою ефективністю механізмів регулювання ринку праці. До них належать значне погіршення співвідношення між працездатним і непрацездатним населенням, спад економічної активності населення, нерозвиненість та деструктивні зміни внутрішнього ринку праці, обмеження пропозиції кваліфікованої робочої сили, загострення проблем працевлаштування незайнятих громадян, зростання обсягів і рівня офіційного й прихованого безробіття, розвиток трудової міграції та інші. Зважаючи на вищезазначене, наукове й практичне значення мають питання теоретичного обґрунтування концептуальних засад регулювання ринку праці прикордонного регіону. Окрім того, особливої актуальності питання вдосконалення регулювання ринку праці прикордонного регіону набувають у контексті євроінтеграційних процесів, потенційного входження України в єдиний європейський ринок праці.

Аналіз дослідження цієї проблеми. Дослідженню ринку праці приділили увагу вчені, серед яких – Д. Богиня, Б. Ворвинець, В. Герасимчук, О. Грішнова, С. Калінін, В. Лагутін, Е. Лібанова, Л. Лісогор, Н. Лук'янченко, Ю. Маршавін, М. Мурашко, А. Никифорова, В. Онікієнко, В. Петюх, У. Садова, Л. Семів, Г. Слезінгер, О. Титар, Г. Черниченко, М. Шаленко, О. Ярош та ін. У їхніх працях закладено вагомe підґрунтя дослідження процесів формування й функціонування ринків праці на національному та регіональному рівнях. Незважаючи на значну кількість наукових публікацій, питання регулювання ринку праці прикордонного регіону потребують подальшого вивчення, оскільки саме прикордонні регіони, порівняно із суміжними регіонами країн-сусідів, характеризуються зростаючою асиметрією в їхньому розвитку, низькими соціально-економічними показниками, наслідком чого виступають соціальні напруження, безробіття, погіршення якості життя тощо.

Мета й завдання статті. Мета статті – теоретичне обґрунтування концептуальних засад регулювання ринку праці прикордонного регіону. Для досягнення мети виконано такі **завдання:**

визначити сутність понять регіону, прикордонного регіону, регіонального ринку праці, регулювання ринку праці прикордонного регіону; розробити стратегічні напрями й завдання регулювання ринку праці прикордонного регіону; висвітлити світовий досвід регулювання регіональних ринків праці.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Формування ринку праці в Україні потребує реалізації його просторової стратегії, урахування вимог сучасної парадигми регіонального розвитку. Адже будь-який регіон країни має свою структуру зайнятості, вирізняється рівнем оплати праці та інших доходів населення, методами регулювання ринку праці з боку місцевих органів влади. На регіональному ринку особливо відчутними стають процеси трудової міграції. Без знання специфіки просторової організації ринку праці неможливо прогнозувати розвиток всієї економіки країни, розробляти національні програми зайнятості й боротьби з безробіттям [1, с. 176].

У цьому дослідженні регіон розглядаємо в межах території адміністративної області, згідно з чинним законодавством України – Конституцією України, яка є гарантом його повноважень та організаційної структури. Відповідно, прикордонний регіон – це адміністративно-територіальна одиниця, що перебуває на наступному після державного рівні й розміщена безпосередньо вздовж державного кордону; «це потенційний регіон із притаманною йому географією, екологією, етнічними групами, економічними можливостями тощо, але поділений суверенітетом урядів, що правлять по обидві сторони кордону»[2, с. 8]. Під прикордонним регіоном розуміємо регіон, для якого визначальною є наявність державного кордону та який характеризується широкими можливостями міжрегіонального й транскордонного співробітництва із сусідніми регіонами та державами [3, с. 7].

За Л. С. Шевченко, регіональний ринок праці являє собою сукупність соціально-трудових відносин, форм і методів узгодження й регулювання інтересів безпосередніх виробників та роботодавців (власників фірм), що функціонують у певному регіоні країни. До об'єктів такого ринку належать організація, оплата й охорона праці, наймання та звільнення працівників, їхній професійний розвиток і зростання, урегулювання трудових конфліктів, утворення стабільних трудових колективів [1, с. 177].

Регіональний ринок праці – множина взаємопов'язаних елементів: попиту, пропозиції, ціни робочої сили, які формують його структуру (територіальну, галузеву, соціально-демографічну, освітньо-професійну тощо); динамічна відкрита система, що зазнає активного впливу з боку підсистем зовнішнього середовища (соціально-демографічної, екологічної, економічної, інфраструктурної, системи розселення, етнокультурних традицій тощо), які формують його особливості [4, с. 4]. Однією з основних проблем ринку праці регіону є невідповідність між вимогами роботодавців та типом кваліфікації потенційних працівників. Водночас значний відсоток незайнятого населення, підвищення рівня кваліфікації молоді, конкурентоспроможний рівень оплати праці можуть стати привабливими чинниками для потенційних інвесторів, що надалі сприятиме економічному розвитку регіону.

Якість робочої сили та ринку праці характеризуються, передусім, регіональною специфікою. Одним із важливих напрямів забезпечення високого рівня якості людського капіталу в регіоні, у тому числі прикордонному, виступає регулювання ринку праці. Погоджуємося з думкою Н. Павліхи, що серед сукупності ключових проблем управління розвитком регіонів в Україні на сьогодні є регулювання ринку праці та забезпечення зайнятості населення. Регулювання ринку праці має бути органічно пов'язане з усім комплексом системних перетворень, які стимулюють економічне зростання [5, с. 306].

Регулювання ринку праці прикордонного регіону розглядається нами як механізм, який містить широкий спектр нормативно-правових, договірних, економічних інструментів регулювання соціально-трудових відносин та умовно формується такими важелями, як формування робочої сили (природне відтворення й підготовка); створення робочих місць; управління функціонуванням ринку праці; організація та стимулювання праці.

До стратегічних напрямів регулювання ринку праці прикордонного регіону віднесемо створення додаткових робочих місць, державну компенсацію наслідків безробіття, системне управління процесами у сфері зайнятості на ринку праці тощо. При визначенні стратегії регулювання ринку праці прикордонного регіону доцільно створити регіональні центри підготовки кваліфікованої

робочої сили та її потенційних споживачів. Визначення їхнього складу й структури, виявлення динаміки та розробка прогнозу цього стану на перспективу уможливають зменшення дисбалансу між якістю й кількістю наявної кваліфікованої робочої сили та її потребами в різних сферах життя прикордонного регіону.

Застосовуючи наукові підходи В. Ковальського, А. Коверзнева [4, с. 4], зазначимо, що в основу концептуальних засад регулювання ринку праці прикордонного регіону має бути покладено такі завдання, як забезпечення балансу між попитом і пропозицією робочої сили; підтримання оптимальних пропорцій між зайнятими й безробітними в межах регіону; оптимізація рівня та структури зайнятості з огляду на економічну ефективність функціонування регіонального господарського комплексу; постійне вдосконалення системи працевлаштування; забезпечення соціальних гарантій; організація й функціонування професійної орієнтації, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів; правове забезпечення та контроль за дотриманням законності за всіма позиціями на ринку праці; розвиток конкуренції як невід'ємного атрибуту функціонування ринкової економіки; установлення й підтримання реальної вартості робочої сили, мінімальні розміри якої мають відповідати нормальному функціонуванню та відтворенню робочої сили; планування, прогнозування динаміки кількісного і якісного складу робочої сили в господарському комплексі регіону з метою ефективного використання трудового потенціалу; чіткий аналіз стану й тенденцій розвитку регіонального ринку праці; координація та узгодженість усіх структурних підрозділів, задіяних у формуванні регіонального ринку праці.

У спеціальній літературі можна знайти чимало ідей щодо інструментів державного регулювання регіональних ринків праці. Цікавим у цьому плані є й зарубіжний досвід. Наприклад, у Німеччині наприкінці 90-х років ХХ ст. відібрано 104 зони стимулювання – регіональні ринки праці, у яких заохочення інвестицій здійснювалося за допомогою податкових пільг. Податковим пільгам відведено значне місце також у Франції, Італії, Фінляндії, Греції. Пільги під забезпечення зростання зайнятості, що практикуються в європейських країнах, критикуються з боку ЄС, який виступає проти довготривалого їх використання як таких, що не відповідають принципам конкуренції в політиці. Загалом же для компенсації несприятливих умов життя в окремих регіонах найчастіше використовують засоби зниження ставок прибуткового податку або ж уводять надбавки до заробітної плати в суспільному секторі економіки. Ці макроінструменти застосовують у різних державах по-різному, оскільки вони тісно пов'язані з характером політики правлячих урядів: активніше – за посилення принципів соціальної справедливості (Канада), послаблено – за відстоювання ідеології ринкового лібералізму (Великобританія) [6].

Система регулювання ринку праці прикордонного регіону «потребує наявності сучасних відповідних установ і інститутів, призначених для створення організаційно-економічних умов для проведення активних заходів із забезпечення зайнятості і працевлаштування населення» [7, с. 396]. О. Б. Цісінська звертає увагу на зростання ролі «організацій і інститутів, які діють на локальних ринках і забезпечують умови для найбільш ефективного узгодження інтересів контрагентів ринку праці» [7, с. 396].

Одним із напрямів реалізації механізмів регулювання ринку праці прикордонного регіону є покращення підготовки фахівців для ринку праці, що передбачає реалізацію комплексу заходів: покращення професійної підготовки відповідно до потреб ринку праці, роботодавців; вивчення потреб у професійній орієнтації; проведення реорганізації системи освіти відповідно до потреб ринку праці; вивчення перспективних потреб ринку праці; розвиток професійно-технічної освіти; покращення профорієнтаційної роботи з молоддю; розвиток системи освіти впродовж життя за допомогою проведення просвітницьких компаній із питань реагування на виклики сучасного ринку праці тощо.

Звернемо увагу на дієвість механізмів саморегуляції на ринку праці прикордонного регіону. Кількісні та якісні структурні диспропорції попиту й пропозиції нівелюються територіальною мобільністю економічно активного населення внаслідок переїздів, трудових міграцій, зростанням зайнятості в малому бізнесі.

У прикордонних регіонах України, як і в інших, розвинена тіньова економіка, тому для них характерною негативною ознакою є розвиток нерегульованого (нетіньового) ринку праці – такої системи соціально-трудових відносин, яка «допускає систематичне і свідоме порушення

законодавства (трудового, міграційного, податкового) та передбачає уникнення контролю з боку держави, що дає змогу не сплачувати податок на заробітну плату й доходи, отримуючи за рахунок цього додатковий прибуток. Наявність тіньового ринку праці дає змогу працедавцям підвищувати зарплату висококваліфікованим працівникам за рахунок виплати частини її «в конвертах» або, навпаки, платити занижену (порівняно із середньою в країні) заробітну плату нелегальним трудовим іммігрантам чи працівникам, які працюють без офіційно укладених трудових угод» [8, с. 12].

У цих умовах потрібна трансформація системи регулювання ринку праці з орієнтиром на формування інституціолізованого регульованого ринку праці, в основу якого покладено правову основу економічної поведінки його суб'єктів, розвиненість соціального партнерства, колективних й індивідуальних договірних відносин. Приклади такого ринку праці – США, Франція, Італія, розвинуті країни світу.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Викладене вище дає підставу стверджувати, що формування теоретико-методологічних основ дослідження регіональних ринків праці й механізмів регулювання ними в умовах прикордонного положення в Україні продовжується. Система регулювання ринків праці прикордонних регіонів України потребує трансформації. Звернемо увагу, що в основі політики зайнятості Європейського Союзу лежить принцип забезпечення найвищої мобільності його мешканців. Активізація євроінтеграційних процесів в Україні відкриває низку перспектив розвитку прикордонних ринків праці. Комплексний огляд тексту Угоди про асоціацію України та ЄС в напрямі пошуку її впливу на прикордонні ринки праці дає змогу узагальнити такі можливості: сприяння поступовому зближенню сторін за допомогою участі в програмах й агентствах; посилення співробітництва у сфері гармонізації трудового законодавства та здійснення подальших розробок і розвиток піднятого питання.

Джерела та література

1. Шевченко Л. С. Ринок праці в аспекті сучасної парадигми регіонального економічного розвитку / Л. С. Шевченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/11830/19-Shewchenko.pdf>
2. Методические материалы по организации приграничного сотрудничества местных и региональных властей Европы. Совет Европы. – 2-е издание // Приграничное сотрудничество в Европе. – № 4. – Страсбург, 1995. – 147 с.
3. Развитие трансграничного сотрудничества с новыми государствами-членами ЕС : метод. рек. / авт. кол. : В. М. Кравцова (кер.), О. М. Овчар, О. А. Остапенко та ін. – К. : НАДУ, 2009. – 40 с.
4. Ковальський В. Регіональний ринок праці та особливості його формування і регулювання / В. Ковальський, А. Коверзев // Україна: аспекти праці. – 2003. – № 4. – С. 3–7.
5. Павліха Н. Управління сталим розвитком просторових систем: теорія, методологія, досвід : монографія / Н. Павліха. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2006. – 380 с.
6. Бутко М. П. Проблеми регулювання регіональних ринків праці в Україні / М. П. Бутко, О. О. Зеленська [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/9234/%D0%A0%D0%B8%D0%BD%D0%BA%D0%B8%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D1%86%D1%96.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
7. Цісінська О. Б. Роль регіонального менеджменту у формуванні інфраструктури трансграничного ринку праці / О. Б. Цісінська // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : [зб. наук. пр.] / НАН України. Ін-т регіональних дослідж. – Львів, 2013. – Вип. 3 (101). – С. 396–404.
8. Антохова О. Сутність трансформаційних змін на регіональному ринку праці / О. Антохова // Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. – 2013. – Вип. 18. – С. 9–16.

Олег Унига. Концептуально-теоретические основы регулирования рынка труда приграничного региона. В статье раскрыта сущность понятия регионального рынка труда. Выявлено регулирование рынка труда как одну из основных проблем социально-экономического развития региона, предложено авторское видение этой категории и разработаны стратегические направления и задания осуществления регулирования рынка труда в приграничном регионе. Исследованы особенности государственного регулирования рынка труда в развитых странах мира. Обращается внимание на роль институционального обеспечения регулирования рынка труда и действенность механизмов саморегуляции. Обоснована необходимость трансформации системы, которая обеспечивает регулирование рынка труда с ориентиром на формирование институционализованного регулируемого рынка труда.

Ключевые слова: рынок труда, региональный рынок труда, приграничный регион, регулирование рынка труда, экономически активное население.

Oleg Uniga. Conceptional and Theoretical Fundamentals of Regulation of the Labour Market in the Border Region. The essence of the concept of the regional labor market is opened in the article. The labor market regulation is known as one of the main problem of socio-economic development of the region and the author prompted his own vision of this category and developed strategic directions and tasks of the labor market regulation in the border region. Features of state regulation of the labor market in the developed world are described here also. It is revealed the role of institutional provision of labor market regulation and the effectiveness of self-regulation mechanisms. In this research it is defined the necessity of transformation of the system, which provides labor market regulations to guide the formation of the regulated labor market.

Key words: labor market, the regional labor market, the border region, labor market regulation, the economically active population.

УДК 331:330.34

Уляна Садова – доктор економічних наук, професор, завідувач відділу;

Наталя Андрусишин – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник Державного університету «Інститут регіональних досліджень імені М. Долишнього Національної академії наук України», м. Львів;

Святослав Князев – кандидат економічних наук, учений секретар відділення економіки Національної академії наук України, м. Київ

Розвиток ринків праці українсько-польського прикордоння: євроінтеграційний аспект

У статті висвітлено проблему розвитку ринків праці українсько-польського прикордоння з позиції євроінтеграційних перспектив. Указано на геопросторовий та соціоекономічний підходи до її вивчення. Розглянуто особливості вивчення ринків праці на локальному рівні. Вироблено пропозиції щодо їх урахування в стратегії сталого розвитку приграничного регіону.

Ключові слова: регіон, регіональні ринки праці, прикордонна територія, євроінтеграція.

Постановка наукової проблеми та її значення. Регіональні ринки праці (РРП) українсько-польського прикордоння – важлива складова частина реалізації євроінтеграційних прагнень України. Як система відносин із приводу попиту й пропозиції робочої сили в певних територіальних межах [1, с. 19–20], а точніше – певної територіальної суспільної системи (ТСС) [2, с. 5–6], вони є своєрідним плацдармом для «апробації» європейських соціальних практик, стандартів у вітчизняній моделі організації соціально-трудова відносин. На сьогодні використання потенціалу РРП українсько-польського прикордоння обтяжене різними обставинами – від невизначеності політики держави у сфері праці та зайнятості на макрорівні до відсутності чіткості дій влади, бізнесу, громади на місцях (від розробки регіональних програм модернізації економіки, розвитку транспортної мережі, розбудови комунікацій, підвищення кваліфікації робочої сили до соціальних ініціатив із повернення вітчизняних трудових мігрантів на рідну землю). На фоні підвищеного інтересу громадян України до ідеї проведення адміністративної реформи, питання розбудови РРП українсько-польського прикордоння починають набувати більшої вагомості. Моделюванню специфіки працересурсної ситуації слугують наукові дослідження стану та динаміки попиту й пропозиції робочої сили на відповідних ринках праці, аналіз специфіки структурних зрушень регіональних систем зайнятості населення, ролі мотиваційних механізмів підвищення ефективності господарювання, міграційної активності населення тощо. Важливі дослідження інституційних змін забезпечення транскордонного співробітництва. Відтак перспективи розвитку РРП українсько-польського прикордоння є вкрай актуальними.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Тематику розвитку РРП українсько-польського прикордоння розкрито в численних наукових працях. Загалом підтверджено, що кожному етапу розбудови українсько-польських соціально-економічних відносин відповідає та чи інша модифікація чинника